

УДК 930.253:94(477)“1920/1939”

О. А. ГУМЕНЮК*

**ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО
МОЛОДІЖНОГО РУХУ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ В 1920–1939 рр.**

Основну увагу приділено архівним документам, що містять інформацію про молодіжний рух українських емігрантів у Європі. Аналізуються документи т. зв. “Празького архіву”, що зберігаються в центральних державних архівах України. Автор наголошує на застосуванні комплексного підходу при виявленні та дослідженні документів про діяльність українських емігрантських молодіжних організацій.

Ключові слова: архівні документи; українська еміграція; молодь; країни Європи.

Український молодіжний рух у країнах Європи розглядається дослідниками в контексті всієї міжвоєнної еміграції, відводячи молоді другорядну роль. Насправді українська молодь за кордоном становила потужну силу, здатну не тільки презентувати на міжнародному рівні здобутки свого народу, але разом із тим формувати новий тип нації.

Складовими українського молодіжного руху в Європі були колишні військові Армії Української Народної Республіки (УНР) та Української Галицької Армії (УГА), інтерновані в таборах Польщі та Чехословаччини, а також суттєву частку становили академічні емігранти (випускники середніх шкіл та гімназій, студенти, молоді науковці), тобто ті, хто не брав участі ні в Першій світовій війні, ні в національно-визвольних змаганнях 1917–1921 рр. У першій половині 1920-х років серед молоді переважали колишні військові, проте, вже наприкінці 1920-х–на початку 1930-х років основну масу молодих емігрантів представляли люди, не задіяні у військових та революційних подіях першої чверті ХХ ст., які залишили Батьківщину з огляду на політичні умови.

Країни Центрально-Східної Європи, насамперед, Чехословаччина, Польща, Німеччина, Австрія та вільне місто Данциг (сучасний Гданськ, Польща) стали найбільшими центрами концентрації українських емігрантів протягом 1920–1930-х років. Тут зосереджувалися військові, цивільні, політичні, наукові, освітні, культурні осередки українських мігрантів.

Найчисленнішою була колонія українців у міжвоєнній Чехословаччині (ЧСР). Причини цього полягали в доброму ставленні чехословацького уряду до емігрантів та непоганими, в порівнянні з іншими

* *Гуменюк Олена Анатоліївна* – кандидат історичних наук, головний науковий співробітник Центрального державного архіву зарубіжної україніки.

європейськими країнами, матеріальними умовами українців у цій країні¹. Це дозволило нашим співвітчизникам проводити активну освітню, наукову, культурну діяльність у ЧСР, засновуючи не тільки численні товариства та організації, а й, навіть, вищі навчальні заклади.

Чехословаччина стала також важливим центром зародження та поширення українського молодіжного руху на еміграції. Варто зазначити, що молодіжні організації були засновані та діяли в усіх європейських країнах перебування української еміграції. Проте, найбільші координуючі осередки та союзи молодіжного руху все ж знаходилися в ЧСР. Так, тут протягом міжвоєнного періоду діяли Центральний союз українського студентства (ЦЕСУС), Союз українського сокільства за кордоном та Союз українських пластунів-емігрантів у ЧСР. Таким чином, можна умовно виділити в молодіжному русі три основні складові: Пласт, студентство, сокільство.

Джерельну базу дослідження українського молодіжного руху у цій статті будемо розглядати, ґрунтуючись на документах центральних державних архівів України, а саме: Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України), Центрального державного історичного архіву України, м. Львів (ЦДІАЛ України), Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г. С. Пшеничного (ЦДКФФА України) та Центрального державного архіву зарубіжної україніки (ЦДАЗУ). Її основу становлять документи "Празького українського архіву", що зберігаються, головним чином, у ЦДАВО України. Основну частину цього комплексу складають документи з трьох українських архівних центрів у Празі: Українського національного музею-архіву при Українському інституті громадознавства, Українського історичного кабінету та Музею визвольної боротьби України.

Найповніше український молодіжний рух розкривається через діяльність студентських організацій. Саме в Чехословаччині були сформовані та активно діяли студентські осередки українських емігрантів. У Музеї визвольної боротьби в Празі був створений окремий фонд "Архів українського студентства за кордоном". У цій колекції станом на 1937 р. відклалися документи 45 студентських організацій загальною кількістю 120 пакунків, у т. ч. документи Центрального союзу українського студентства, Академічної громади при Українській господарській академії в Подебрадах, Союзу українських студентських організацій Німеччини та Данцигу, Української академічної громади в Брні та ін.²

При заснуванні студентського архіву найбільшу активність виявили колишні студенти-емігранти, які свого часу доклали багато зусиль, розвиваючи студентський рух за кордоном. Так, серед когорти

найбільш видатних провідників молодіжного, а в подальшому і всього еміграційного руху, варто згадати: М. Тобілевича, Ф. Гай-Гаєвського, М. Антоновича, В. Орелецького³. Особливу цінність серед документів “студентського архіву” становили матеріали ЦЕСУСу, оскільки вони висвітлювали не тільки діяльність самої організації, але й містили відомості про інші українські студентські осередки в країнах Європи. Слід відзначити, що ці документи передавалися цілеспрямовано відповідно до спеціальної постанови, прийнятої на X-му з’їзді ЦЕСУСу: “уважати Музей визвольної боротьби України центральною архівною установою ЦЕСУСу і всіх об’єднаних у ньому організацій; допомагати Музеєві в його подальшому збиранні архівних і музейних матеріалів українського студентства”⁴.

До архівосховищ на території України документи “Празького українського архіву” надходили трьома великими “партіями”. Перше надходження з Праги, основу якого складала документи Українського історичного кабінету, було здійснено в 1945 р.⁵. Основна частина – фонди урядових установ на еміграції, вищих навчальних закладів, організацій, громад тощо були передані до Центрального державного архіву Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР (ЦДАРЖ УРСР, нині – ЦДАВО України), частина – до Центрального державного історичного архіву УРСР у м. Львові (нині – ЦДІАЛ України)⁶.

Друга група документів надійшла вже 1958 р., її основу становила архівна збірка Музею визвольної боротьби в Празі. Вони були долучені до попереднього надходження в ЦДАРЖ УРСР⁷. На постійне зберігання до Центрального державного архіву кінофотофонодокументів УРСР (нині – ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного) надійшли понад 30 фотоальбомів.

Крім того, в цей час значна група документів політичних партій, спілок, об’єднань, особисте листування провідних діячів української еміграції з колекції Музею визвольної боротьби потрапила до архіву Комітету державної безпеки УРСР (КДБ УРСР). Це підтверджується актом передавання від 25 травня 1988 р. згаданих документів (загальним обсягом 117 коробок) з архіву КДБ до Центрального партійного архіву (нині – ЦДАГО України)⁸. Сьогодні ці документи становлять фонд “Український музей в Празі” (ф. 269).

Проте, передавання документів 1945 р. та 1958 р. виявилися, хоча й найбільшими за обсягом, однак не останніми. Так, у липні 1983 р. консульський відділ Посольства СРСР у Чехословаччині за погодженням із Центральним архівним управлінням Міністерства внутрішніх справ ЧСР відправив до Києва архівні документи в 27 коробках. Вони були передані на зберігання до ЦДАРЖ УРСР⁹. Крім того, окремі групи документів “Празького архіву” зберігаються в державних архівах Волинської, Львівської, Рівненської, Тернопільської та Харківської областей¹⁰.

Отже, як уже зазначалося, документи Українського історичного кабінету та Музею визвольної боротьби в Празі, вивезені до України, становили значну частину т. зв. “Празького українського архіву”, основна кількість документів якого на сьогодні зберігається в двох архівах: ЦДАВО України та ЦДАГО України. Саме ці комплекси документів найбільш повно висвітлюють історію українського молодіжного руху на еміграції. Значна частка серед них присвячена діяльності українських студентських організацій у міжвоєнній Чехословаччині.

Однак, варто наголосити, що серед фондів, насамперед, ЦДАВО України, що стосуються української еміграції, наявні документи іншого походження (не з Чехословаччини), вивезені до УРСР на завершальному етапі Другої світової війни та у повоєнні роки з Парижу, Відня, Кракова, Берліну тощо¹¹. Серед них є документи, що розкривають діяльність Української студентської громади в Варшаві в 1921–1939 рр. (ф. 3571), Союзу українських студентських організацій в Польщі, м. Варшава (ф. 3570), Союзу українських студентів у Німеччині, м. Берлін (ф. 3572), Українського студентського об’єднання “Чорноморе” в Познані (ф. 3980), Союзу українських студентських організацій в Німеччині та м. Данцигу (ф. 4390) тощо.

Слід зазначити, що у фондах ЦДАВО України представлений широкий комплекс документів, які ілюструють практично всі сторони життя української молоді в країнах Європи в 1920–1939 рр. Зокрема, варто звернути увагу на фонди, що стосуються інтернованих військових Армії УНР та УГА. Перебуваючи на інтернуванні, військові Армії УНР в Польщі та вояки УГА в Чехословаччині організовували культурно-просвітні гуртки, долучались до освітніх курсів та програм, створювали студентські та спортивні товариства, а в польському таборі в Ланцуті в 1921 р. навіть був заснований Український національний університет¹². Документи з діяльності українців у таборах інтернування на початку 1920-х років, як одне з головних джерел українського молодіжного руху на еміграції, дають можливість встановити роль та значення військових.

Найбільше в ЦДАВО України серед фондів т. зв. “Празького українського архіву” зберігається документів з історії студентства на еміграції. Вони зосереджені як у фондах окремих студентських організацій та союзів, наприклад: “Українська студентська спілка в Празі” (ф. 3885) або “Центральний союз українського студентства” (ф. 3905), так і в складі великих за обсягом фондів: “Український вільний університет в Празі” (ф. 3859) та “Українська господарська академія в Подебрадах, Чехословаччина” (ф. 3795) тощо. Широкий спектр представлених документів з історії українського студентства, а саме: програмні документи, статuti, списки членів, протоколи засідань організацій, звіти, відозви, заяви, листування дають уявлення про різнобічну діяльність студентських організацій.

Як уже зазначалося, молодіжний рух у міжвоєнній Європі був представлений, крім студентів, ще Пластом та сокільством. У ЦДАВО України зберігаються документи, що висвітлюють основні етапи становлення та розвитку Пласту та сокільства за кордоном: “Спілка українських пластунів-емігрантів в Чехословаччині” (ф. 4016) та “Союз українського сокільства за кордоном” (ф. 4360).

Для ілюстрації джерельної бази українського молодіжного руху в Європі в 1920–1939 рр., представленої у фондах ЦДАВО України, наведемо таблицю:

Номер фонду	Назва фонду	Хронологічні межі документів	Загальна кількість справ
2467	Товариство допомоги українській шкільній молоді в таборах інтернованих в Польщі, м. Каліш	1923–1924 рр.	6
3570	Союз українських студентських громад в Польщі, м. Варшава	1921–1927 рр.	52
3571	Українська студентська громада у Варшаві	1921–1941 рр.	124
3572	Союз українських студентів емігрантів в Німеччині, м. Берлін	1924–1944 рр.	10
3671	Союз відродження українського студентства, м. Прага	1921–1928 рр.	45
3794	Український робітничий університет при Українському інституті громадознавства в Празі	1927–1931 рр.	453
3795	Українська господарська академія в Чехословаччині, м. Подебради	1922–1938 рр.	3599
3796	Товариство прихильників Української господарської академії в Подебрадах	1931–1944 рр.	62
3798	Агрономічне товариство при Українській господарській академії в Подебрадах	1924–1932 рр.	16
3799	Українські матуральні курси при Українській господарській академії в Подебрадах	1924–1930 рр.	19
3845	Споживче ощадне товариство “Україна” при студентських громадах Української господарської академії в Подебрадах	1927–1935 рр.	13

Номер фонду	Назва фонду	Хронологічні межі документів	Загальна кількість справ
3859	Український вільний університет в Празі, 1920 р. – Відень, з травня 1921 р. – Прага	1922–1945 рр.	591
3879	Український технічно-господарський інститут заочного навчання (УТГІ) в Подєбрадах	1932–1945 рр.	8797
3880	Українське товариство соціалістичної молоді “Вільна громада” в Пшібрамі (Чехословачина)	1924–1929 рр.	32
3881	Українська студентська громада в Мельнику (Чехословаччина)	1922–1927 рр.	35
3885	Українська студентська спілка в Празі	1924–1926 рр.	7
3886	Українська студентська громада в Ченстохові (Польща)	1920–1922 рр.	6
3887	Студентське товариство українських правників (СТУП), м. Прага	1921–1928 рр.	29
3897	Філія української студентської спілки в Брно (Чехословаччина)	1924–1940 рр.	95
3898	Громада українських студентів лісової інженерії (ГУСЛІ) в Празі	1922–1925 рр.	23
3899	Український студентський спортивний клуб в Празі	1921–1928 рр.	15
3900	Українська академічна громада в Чехословаччині, м. Прага	1921–1944 рр.	246
3902	Український союз студентів-емігрантів з північно-західних земель України, м. Прага	1922–1928 рр.	39
3905	Центральний союз українського студентства	1921–1939 рр.	180
3906	Ощадно-позичкова каса при Українській студентській спілці в Брно (Чехословаччина)	1925–1930 рр.	34
3908	“Вільна громада” – спілка української соціалістичної молоді в Празі	1921–1926 рр.	8
3913	Гурток українських студентів-пасічників в Празі	1922–1924 рр.	18

Номер фонду	Назва фонду	Хронологічні межі документів	Загальна кількість справ
3914	Товариство українських студентів-пасічників при Українській господарській академії в Подебрадах	1924–1929 рр.	15
3917	Гурток студентів-українців при Вищій торгівельній школі в Берліні	1922–1924 рр.	1
3918	Секція студентів-агрономів і лісників при Українській академічній громаді в Празі	1921–1923 рр.	9
3920	Чесько-український комітет допомоги українським та білоруським студентам у м. Прага (ЧУК)	1921–1929 рр.	92
3929	Редакція часопису “Український студент” в Празі – органу українського студентства в еміграції	1922–1924 рр.	16
3938	Товариство приятелів Української гімназії в Ржевниціях (Чехословаччина)	1935–1937 рр.	2
3939	Українська реформована реальна гімназія при Українському педагогічному інституті ім. М. Драгоманова в Празі	1927–1937 рр.	1
3972	Український педагогічний інститут ім. М. Драгоманова в Празі	1923–1944 рр.	1113
3980	Українське студентське об’єднання “Чорноморе” в м. Познань (Польща)	1923–1934 рр.	8
4016	Спілка українських пластунів-емігрантів в м. Прага	1922–1939 рр.	82
4030	Комітет допомоги українському студентству при Українському національному об’єднанні (КОДУС при УНО), м. Прага	1929–1945 рр.	41
4353	Українська академічна громада і товариство, м. Брно (Чехословаччина)	1920–1939 рр.	12
4354	Товариство українських студентів агрономії “Рілля” в Празі	1922–1924 рр.	10
4356	Українське товариство допомоги студентам українцям, м. Варшава	1927–1939 рр.	19
4360	Союз українського сокільства за кордоном, в 1931–1932 рр. – в м. Подебради, з 1933 р. – в м. Прага	1931–1935 рр.	13

Номер фонду	Назва фонду	Хронологічні межі документів	Загальна кількість справ
4367	Група української націоналістичної молоді високих шкіл в ЧСР, м. Прага	1922–1929 рр.	13
4369	Спортивний клуб “Запоріжжя” в м. Варшава	1938–1939 рр.	3
4384	Товариство українських абсолювентів високих шкіл в ЧСР, м. Прага	1924–1925 рр.	6
4387	Громада студентів-емігрантів з Великої України та її ощадно-позичкова каса в ЧСР, м. Прага	1923–1925 рр.	34
4390	Союз українських студентських організацій в Німеччині та м. Данціг	1924–1939 рр.	22
4392	Союз підкарпатських російських студентів в Празі	1922–1939 рр.	6
4409	Подєбрадська секція Легії українських націоналістів (ЛУН), м. Подєбради	1925–1929 рр.	6
4410	Українська студентська громада ім. Г. Сковороди в Празі	1923–1927 рр.	6
4423	Управа Українсько-литовського студентського товариства в Празі	1930 р.	6
4457	Українська громада студентів з Волині, Холмщини, Полісся та Підляшшя, м. Прага	1929–1930 рр.	7
4458	Гурток студентів-українців при університеті в Берліні	1924–1928 рр.	7
4465	Документи і матеріали українських емігрантських установ, організацій та різних осіб (колекція)	1901–1989 рр.	1134

У фонді “Український студентський спортивний клуб в Празі” (ф. 3899) відклалися документи, що не лише відбивають діяльність самого клубу, але й яскраво ілюструють значення спорту в емігрантському середовищі. Документи фонду включають звіти клубу та листування з іншими українськими студентськими організаціями. Завдяки участі українських студентів у спортивних змаганнях, утворенні власних спортивних організацій та взаємодії на цьому ґрунті з представниками інших національностей, українська еміграція отримала чудову нагоду гідно представити свої спортивні досягнення на міжнародній арені та популяризувати на найвищому рівні українську культуру.

Велику інформативну базу щодо українського молодіжного руху складають документи фонду “Український музей в Празі” (кінець XIX ст. – 1948 р.) (ф. 269) ЦДАГО України. У фонді міститься багатий масив різнопланових документів щодо діяльності української молоді в країнах міжвоєнної Європи. До архіву ці документи надійшли в 1988 р. з КДБ УРСР. Усі матеріали фонду систематизовано за трьома описами: 1-ий – “Документи і матеріали українських організацій, союзів, спілок, товариств і громад на еміграції” – містить 1140 справ за 1911–1948 рр.; 2-ий – “Документи і матеріали українських державних, військових, громадсько-політичних діячів, представників науки, культури і освіти” – 332 справи, хронологічні межі яких охоплюють кінець XIX ст.–1947 р.; 3-ій опис – “Часописи, газети, бюлетені, інші друковані видання” – 172 справи за 1919–1945 рр.¹³

При дослідженні українського молодіжного руху на еміграції найбільшу цінність мають документи 1-го опису фонду 269. Тут зберігаються статuti, протоколи, звіти, листування, брошури Українського вільного університету в Празі, Української господарської академії в Подебрадах, Центрального союзу українського студентства та інших студентських організацій за кордоном, Союзу українських пластунів-емігрантів в ЧСР, Союзу українського сокільства за кордоном тощо. Серед документів студентства за кордоном цінними є матеріали Конгресу українських студентських земель України та еміграції в Празі (22 червня–7 липня 1922 р.): статuti та програмні документи українських студентських товариств і громад; протоколи звичайних та надзвичайних з’їздів ЦЕСУСу та матеріали до них за 1923–1933 рр., обіжники, комунікати, бюлетені Управи ЦЕСУСу (1923–1928 рр.), звіти про діяльність українських студентських організацій в Австрії, Німеччині, Польщі, Чехословаччині, Західній Україні, інформаційно-довідкові матеріали щодо зовнішніх зв’язків українського студентства, його участі в роботі міжнародних студентських конференцій та організацій¹⁴. По суті, документи фонду 269 ЦДАГО України дозволяють у повній мірі розкрити діяльність студентських, пластових та сокільських організацій українських емігрантів. Також тут зберігаються документи з українського січового руху в Європі, які не зустрічаються у фондах ЦДАВО України.

Доповнюють інформацію про український молодіжний рух в Європі в 1920–1939 рр. документи фондів ЦДАЗУ. Важливими в цьому плані є документи фондів: “Захарченко Микола Іванович, український громадський діяч на еміграції, інженер” (ф. 8); “Колекція документів українських емігрантських організацій та установ (перша половина XX ст.)” (ф. 12); “Колекція журналів, газет та бюлетенів, виданих в Україні та за кордоном в XIX–на початку XX ст.” (ф. 15); “Статuti, звернення, відозви українських громадських об’єднань на еміграції” (ф. 19);

“Центральний союз українського студентства” (ф. 42). Документи цих фондів (статути, програмні документи, звіти з діяльності, листування тощо) ілюструють діяльність окремих студентських організацій та Союзу українських пластунів-емігрантів у ЧСР, але особливу вагу мають журнали та газети, зокрема, “Студентський вісник” – орган Центрального союзу українського студентства, “Студентський голос” – журнал Української студентської громади в Варшаві, “Чорноморе” – видання українських корпорантів, “Пластові вісті” та часопис “Український сокіл”. Найбільш повно серед цих видань представлений часопис “Український сокіл”. Статті, що публікувались на його сторінках, дають можливість прослідкувати зародження та розвиток українського сокільського руху за кордоном протягом 1920-х–1930-х років.

У ЦДКФФА України також зберігаються документи “Празького архіву”, що стосуються українського молодіжного руху в країнах Європи в 1920–1939 рр. В основному, це – фотографії українських військових, інтернованих у польських та чеських таборах на початку 1920-х років. Проте, особливу цінність становлять два сімейні альбоми Олени Теліги, на численних світлинах яких зображена сама молода поетеса та громадська діячка, а також її друзі – студенти українці-емігранти¹⁵.

Додаткові відомості про діяльність українських молодіжних осередків на еміграції знаходяться в фондах ЦДІАЛ України, зокрема, у фонді “Український університет у Львові” (ф. 310). Студенти університету Львова підтримували тісні відносини з українськими емігрантами в інших європейських країнах. Студенти-емігранти активно листувалися зі своїми колегами на українських землях. Також серед документів фонду можна зустріти звіти з діяльності студентських емігрантських організацій, їхні журнали, газети, що пересилалися ними на українські землі¹⁶. В українських емігрантських виданнях містилися статті про матеріальне забезпечення студентів, їхню культурну діяльність, співпрацю з іноземними студентськими організаціями.

Відомості про матеріальне становище та організацію культурно-освітньої діяльності в таборах для інтернованих українських військових можна отримати із звітів про становище української еміграції в післявоєнній Австрії з фонду “Загальноукраїнська культурна рада у Відні” (ф. 391).

Звіти, листування, протоколи засідань, що зберігаються у фонді “Товариство українських студентів в Перемишлі” (ф. 596), розкривають інформацію про заснування і діяльність організації. Цінними є дані, що ілюструють культурно-освітню діяльність товариства, а саме: влаштування концертів, читання рефератів, присвячених різним темам з історії і культури України.

Найбільшу вагу мають документи фонду “Професійна організація українського студентства “Профорус”, м. Львів” (ф. 399). Члени цієї

організації активно листувалися з іншими студентським українськими емігрантськими товариствами міжвоєнної Європи. Серед документів фонду можна зустріти звіти з діяльності українських студентських організацій за кордоном.

Варто також звернути увагу на документи фонду “Українське товариство “Студентська поміч”, м. Прага” (ф. 862), які доповнюють інформацію про матеріальне становище українських студентів у міжвоєнній Чехословаччині.

Крім того, в ЦДАЛ України зберігається великий масив документів з сокільського та пластового рухів як на українських землях, так і за кордоном. Зокрема, у фонді “Українське спортивне товариство “Сокол-Батько”, м. Львів” (ф. 312) відклалося, насамперед, важливе листування між “Соколом-Батьком” у Львові та сокільськими організаціями за межами України, головним чином, Союзом українського сокільства за кордоном. Також, сокільські організації на еміграції надсилали звіти з діяльності, свої друковані видання тощо.

Щодо Пласту, то слід звернути увагу на фонд “Верховна пластова команда, м. Львів” (ф. 389). Окрім документів про пластовий рух на західноукраїнських землях, тут можна віднайти інформацію про пластові організації в країнах Європи, насамперед, про Союз українських пластунів-емігрантів в ЧСР.

Отже, як бачимо, джерельна база дослідження українського молодіжного руху в країнах Європи в 1920–1939 рр. представлена широким масивом документів, що зберігаються в центральних державних архівах України. Найбільшу частку серед них становлять документи т. зв. “Празького українського архіву”, основна маса яких зберігається в ЦДАВО України та ЦДАГО України. На базі цих документів можна простежити основні етапи становлення та діяльності студентських, пластових та сокільських організацій української еміграції.

¹ *Віднянський С.* Політика чехословацького уряду щодо української еміграції в міжвоєнний період / С. Віднянський // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки : міжвід. зб. наук. пр. – Київ, 1993. – Вип. 3. – С. 37–38.

² *Палієнко М.* Матеріали Празького архіву як джерело з історії української еміграції міжвоєнного періоду/ М. Палієнко // *Nad Wisłą i Dnieprem. Polska i Ukraina w przestrzeni europejskiej – przeszłość i teraźniejszość = Україна і Польща в європейському вимірі – минуле і сучасність: [Наукові праці викладачів та студентів Київського нац. лінгвістичного ун-ту та Ун-ту Миколая Коперніка в Торуні].* – К.; Торунь, 2003–2004. – № 2–3. – С. 350. – (*Historia, Systemy Międzynarodowe i Globalny Rozwój = Історія, міжнародні системи і глобальний розвиток*).

³ *Мушинка М.* Музей визвольної боротьби України та доля його фондів / М. Мушинка // Ун-т ім. Монаша. Відділ славистики. – Мельбурн, 1996. – С. 16.

⁴ Палієнко М. Матеріали Празького архіву як джерело з історії української еміграції ... – С. 350.

⁵ Грімстед Кеннеді П. “Празькі архіви” у Києві та Москві. Повоєнні розшуки і вивезення еміграційної архівної України / П. Грімстед Кеннеді // Держ. комітет архівів України, Український наук. ін.-т Гарвардського ун-ту. – К, 2005. – С. 25.

⁶ Лозенко Л. До історії Празького українського архіву/ Л. Лозенко // Генеза. – 2005. – № 1/3. – С. 143.

⁷ Яковлева Л. Празькі фонди в Києві / Л. Яковлева // Пам’ятки України: Історія і культура – 1994. – № 3/6. – С. 121.

⁸ Лозенко Л. До історії Празького українського архіву... – С. 143.

⁹ Яковлева Л. Празькі фонди в Києві... – С. 121.

¹⁰ Палієнко М. Матеріали Празького архіву як джерело з історії української державності / М. Палієнко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія “Історія”. – 2005. – № 77–79. – С. 124.

¹¹ Палієнко М. Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій) : монографія / М. Палієнко. – К. : Темпора, 2008. – С. 327.

¹² Karpus Z. Jeńcy i internowani rosyjscy i ukraińscy w Polsce w latach 1918–1924 / Z. Karpus. – Toruń, 1991. – S. 120.

¹³ Палієнко М. Архівні центри української еміграції... – С. 345.

¹⁴ Кентій А. Фонд “Український музей у Празі” ЦДАГО України як складова “Празького Архіву” / А. Кентій // Архіви України. – 2000. – № 1/3. – С. 47.

¹⁵ Топішко Н. Опис фотоальбомів з празького Музею визвольної боротьби України, що зберігаються у Центральному державному кінофотофоноархіві України / Н. Топішко // Генеза. – 1995. – № 1/3. – С. 144–146.

¹⁶ Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Путівник / Ред. Д. Пельтц, Г. Сварнік. – Львів-Київ, 2001. – С. 189.

The focus is on the archival documents containing information about the youth movement of Ukrainian emigrants in Europe. The article analyzes documents of so called "Prague archives" stored in the Central State Archives of Ukraine. The author emphasizes an integrated approach to identify and study the documents on the activities of Ukrainian emigrants' youth organizations.

Key words: the archival documents; the Ukrainian emigration; the young; Europe.